

A Critical Criminological Analysis of the Role of Cyber Platforms in Representing War and Shaping Public Perceptions of the Legitimacy of the Use of Force: The Case of the Ramadan War

Mostafa Pakniat , Assistant Professor Department of Law, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran Email: M.Pakniat@alzahra.ac.ir

Extended Abstract

Introduction: The increasing importance of cyber platforms in contemporary warfare has generated new challenges for criminological and legal scholarship. Existing studies have examined state crime, media influence, digital propaganda, strategic communication, and international criminal law. However, these fields have often developed independently, leaving significant gaps in understanding the interaction between digital platforms, public perceptions, and international criminal justice.

This research addresses that gap by integrating critical criminology, media criminology, state crime theory, labeling theory, and international criminal law into a unified analytical framework. The central research question is: How do cyber platforms shape public perceptions of the legitimacy of the use of force through their representation of war, and what consequences does this process have for international criminal justice?

The study further explores the mechanisms through which digital platforms influence public understanding of conflicts, redefine categories of victimhood and aggression, and contribute to broader processes of cognitive normalization of violence. Particular attention is devoted to the role of cyber platforms in constructing legitimacy narratives during the Ramadan War and the implications of these narratives for the effectiveness of international criminal law norms.

Methods: This research adopts a qualitative, theoretical, and descriptive-analytical methodology. Data were collected through documentary and library-based research, including international legal instruments, reports of international organizations, academic studies in criminology and media studies, policy documents relating to digital platforms, and scholarly literature concerning cognitive warfare and information management.

The Ramadan War of 2026 involving the United States, Israel, and the Islamic Republic of Iran was selected as the primary case study. The objective was not to conduct empirical content analysis of platform activity but rather to evaluate the explanatory capacity of critical criminological theories in understanding the role of cyber platforms in shaping perceptions of war.

Data analysis was conducted through conceptual analysis and critical discourse analysis. The study synthesizes insights derived from critical criminology, labeling theory, social construction theory, media criminology, and theories of crimes of the powerful. This interdisciplinary framework enables a comprehensive examination of the relationship between digital power structures, war representation, and international criminal accountability.

Findings: The findings reveal that cyber platforms have evolved from neutral communication tools into influential actors involved in producing meaning and shaping social reality. Through algorithmic systems, content moderation policies, and information prioritization mechanisms, platforms significantly influence which narratives become dominant and

which remain marginalized.

The study identifies selective representation as one of the most important mechanisms through which platforms affect public perceptions. In contemporary conflicts, audiences rarely encounter the full complexity of military events. Instead, they are exposed to carefully filtered representations that emphasize certain perspectives while minimizing others. This process generates forms of cognitive inequality whereby different actors possess unequal capacities to disseminate and legitimize their narratives.

The findings further demonstrate the importance of labeling processes in constructing legitimacy. Digital platforms facilitate the widespread circulation of labels such as “self-defense,” “terrorism,” “security threats,” or “humanitarian protection.” These labels shape public evaluations of military actions and influence perceptions regarding responsibility, victimhood, and legality.

A major theoretical contribution of the research is the development of the concept of **cognitive decriminalization of war**. This concept refers to a process whereby public sensitivity toward conduct potentially violating international law gradually diminishes despite the continued existence of legal prohibitions. Through repetitive framing, emotional narratives, selective visibility, and algorithmic amplification, acts that may raise serious legal concerns can become normalized, justified, or perceived as inevitable.

The study also finds that this process weakens the practical effectiveness of international criminal law. Although norms prohibiting aggression, war crimes, and crimes against humanity remain legally valid, their capacity to mobilize public condemnation and political accountability may decline when digital representations successfully reshape collective perceptions of legitimacy.

Conclusion: The study concludes that cyber platforms have become fundamental components of contemporary structures of power, legitimacy, and social control. Their influence extends far beyond information dissemination and encompasses the active construction of public perceptions concerning war, justice, and criminal responsibility.

The Ramadan War illustrates how contemporary conflicts are increasingly fought within cognitive and informational domains alongside traditional military arenas. The ability to shape narratives has become nearly as important as the ability to deploy military force. Consequently, the effectiveness of international criminal law depends not only upon legal institutions and enforcement mechanisms but also upon the digital environments through which conflicts are represented and interpreted.

The concept of cognitive decriminalization of war provides a valuable analytical framework for understanding how digital representations may reduce societal sensitivity toward conduct that potentially violates international legal norms. As cyber platforms continue to expand their influence, future research must further examine their role in shaping global perceptions of legitimacy, accountability, and justice. A comprehensive understanding of contemporary warfare therefore requires integrating criminological, legal, technological, and media-centered perspectives into a unified analytical approach.

Keywords: Critical Criminology; Cyber Platforms; War Representation; Cognitive Decriminalization of War; International Criminal Law; State Crime; Media Criminology; Ramadan War.

تحلیل جرم‌شناختی انتقادی نقش پلتفرم‌های سایبری در بازنمایی جنگ و شکل‌دهی ادراک عمومی نسبت به مشروعیت توسل به زور: مطالعه موردی جنگ رمضان

مصطفی پاک‌نیت^۱

چکیده

گسترش پلتفرم‌های سایبری در دهه‌های اخیر، ماهیت جنگ‌ها و منازعات معاصر را دگرگون ساخته است. این پلتفرم‌ها دیگر صرفاً ابزار انتقال اطلاعات نیستند، بلکه در شکل‌دهی به افکار عمومی، بازنمایی رویدادها و تولید یا سلب مشروعیت سیاسی نقش فعالی ایفا می‌کنند. در چنین فضایی، ادراک عمومی از مشروعیت یا عدم مشروعیت کاربرد زور بیش از گذشته تحت تأثیر سازوکارهای رسانه‌ای و شناختی قرار گرفته است. بر این اساس، پژوهش حاضر با تمرکز بر جنگ رمضان علیه ایران، به بررسی نقش پلتفرم‌های سایبری در بازنمایی جنگ و پیامدهای آن برای عدالت کیفری بین‌المللی می‌پردازد. هدف اصلی پژوهش، تحلیل جرم‌شناختی تأثیر پلتفرم‌های دیجیتال بر شکل‌دهی برداشت عمومی از مشروعیت جنگ و تبیین آثار این فرایند بر کارآمدی هنجارهای حقوق بین‌الملل کیفری است. پرسش اصلی آن است که پلتفرم‌های سایبری از چه سازوکارهایی برای تأثیرگذاری بر ادراک عمومی از جنگ بهره می‌گیرند و این امر چه پیامدهایی برای پاسخ‌گویی کیفری در سطح بین‌المللی دارد. این پژوهش با روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی انجام شده است. تحلیل داده‌ها بر پایه مبانی جرم‌شناسی انتقادی، جرم‌شناسی دولت، جرم‌شناسی رسانه و حقوق بین‌الملل کیفری صورت گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که پلتفرم‌های سایبری از طریق بازنمایی گزینشی رویدادها، برجسته‌سازی برخی روایت‌ها، بازتولید برجسب‌های سیاسی و حاشیه‌راندن روایت‌های رقیب، در شکل‌دهی ادراک عمومی از مشروعیت جنگ نقش مؤثری دارند. این فرایند می‌تواند به «جرم‌زدایی شناختی از جنگ» منجر شود؛ وضعیتی که در آن حساسیت اجتماعی نسبت به رفتارهای بالقوه ناقض حقوق بین‌الملل کاهش می‌یابد. نتیجه آنکه در عصر دیجیتال، اثربخشی هنجارهای حقوق بین‌الملل کیفری و امکان تحقق عدالت بین‌المللی تا حد زیادی به نحوه بازنمایی جنگ در پلتفرم‌های سایبری وابسته شده است.

واژگان کلیدی

جرم‌شناسی انتقادی، پلتفرم‌های سایبری، بازنمایی جنگ، جرم‌زدایی، حقوق بین‌الملل کیفری، جنگ رمضان.

مقدمه

تحولات شتابان فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی در دهه‌های اخیر، ساختارهای سنتی قدرت، امنیت و ارتباطات را با دگرگونی‌های بنیادین مواجه ساخته است. ظهور اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های سایبری فراملی موجب شده است که جریان اطلاعات از انحصار دولت‌ها و رسانه‌های رسمی خارج شود و بازیگران جدیدی در عرصه شکل‌دهی به افکار عمومی، تولید معنا و بازنمایی واقعیت‌های اجتماعی ظهور کنند. اگرچه در نخستین سال‌های گسترش فضای مجازی، این تحول عمدتاً به‌عنوان فرصتی برای توسعه آزادی بیان، افزایش مشارکت عمومی و تسهیل دسترسی به اطلاعات تلقی می‌شد، اما تجربه منازعات سیاسی و نظامی دو دهه اخیر نشان داده است که پلتفرم‌های سایبری صرفاً ابزارهای بی‌طرف انتقال اطلاعات نیستند، بلکه در بسیاری از موارد به بازیگرانی تأثیرگذار در شکل‌دهی به ادراک عمومی، تولید مشروعیت سیاسی و جهت‌دهی به قضاوت‌های اجتماعی تبدیل شده‌اند (Chen, 2022: 1).

در گذشته، تحلیل جنگ عمدتاً بر ابعاد نظامی، سیاسی و ژئوپلیتیکی متمرکز بود و رسانه‌ها در بهترین حالت به‌عنوان ابزاری برای انعکاس رویدادهای میدان نبرد تلقی می‌شدند. با این حال، در سال‌های اخیر، جنگ‌ها علاوه بر میدان‌های زمینی، دریایی و هوایی، در عرصه‌ای دیگر نیز جریان یافته‌اند؛ عرصه‌ای که از آن با عناوینی همچون جنگ اطلاعاتی، جنگ شناختی، جنگ روایت‌ها و نبرد ادراکی یاد می‌شود. در این میدان جدید، هدف اصلی صرفاً نابودی توان نظامی طرف مقابل نیست، بلکه تأثیرگذاری بر ادراک عمومی، مدیریت افکار عمومی داخلی و خارجی و شکل‌دهی به برداشت جهانی از مشروعیت یا عدم مشروعیت اقدامات نظامی است. در چنین شرایطی، پلتفرم‌های سایبری به یکی از مهم‌ترین میدان‌های منازعه تبدیل شده‌اند؛ میدانی که در آن روایت‌ها، تصاویر، ویدئوها و تحلیل‌ها می‌توانند به‌اندازه تجهیزات نظامی در سرنوشت یک منازعه اثرگذار باشند (Marigliano, 2024: 170).

این تحول از منظر جرم‌شناسی نیز واجد اهمیت ویژه‌ای است. جرم‌شناسی سنتی عمدتاً بر رفتارهای مجرمانه فردی تمرکز داشت و کمتر به نقش ساختارهای قدرت در تعریف جرم و انحراف می‌پرداخت (رایجیان اصلی، ۱۳۹۸: ۱۲۷). در مقابل، جرم‌شناسی انتقادی با تأکید بر نقش قدرت، سلطه و نابرابری، نشان داد که مفهوم جرم صرفاً یک واقعیت حقوقی ثابت نیست، بلکه در بستر مناسبات اجتماعی و سیاسی شکل می‌گیرد (نجفی ابرندآبادی، ۱۴۰۳: ۱۳-۱۸). از منظر این رویکرد، پرسش اساسی آن نیست که چه

رفتاری جرم است، بلکه این است که چه کسانی قدرت تعریف جرم را در اختیار دارند و چگونه برخی رفتارها جرم‌انگاری و برخی دیگر از قلمرو جرم خارج می‌شوند. این پرسش در حوزه روابط بین‌الملل و جنگ اهمیت مضاعف پیدا می‌کند؛ زیرا بسیاری از شدیدترین آسیب‌های انسانی تاریخ معاصر در قالب جنگ‌ها و منازعات مسلحانه رخ داده‌اند، اما واکنش جامعه جهانی نسبت به آن‌ها همواره یکسان نبوده است.

در همین راستا قدرت سیاسی و اقتصادی می‌تواند در فرآیند تعریف جرم، شناسایی قربانی و تعیین مسئولیت نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا کند؛ دولت‌ها و بازیگران قدرتمند گاه قادرند رفتارهایی را که واجد آثار زیان‌بار گسترده انسانی هستند، در قالب مفاهیمی چون امنیت ملی، دفاع مشروع یا منافع راهبردی بازتعریف کنند. بدین ترتیب، آنچه در عرصه عمومی به عنوان جرم یا رفتار مشروع شناخته می‌شود، همواره نتیجه ارزیابی صرفاً حقوقی نیست، بلکه متأثر از ساختارهای قدرت و فرآیندهای تولید معنا نیز هست (خواجانه‌نوری و آسیایی، ۱۴۰۳: ۱۹۱).

در عصر دیجیتال، این مسئله ابعاد تازه‌ای یافته است. اگر در گذشته دولت‌ها عمدتاً از طریق رسانه‌های سنتی بر افکار عمومی تأثیر می‌گذاشتند، امروزه پلتفرم‌های سایبری در مرکز گردش اطلاعات قرار گرفته‌اند. میلیاردها کاربر روزانه اخبار، تصاویر و تحلیل‌های خود را از طریق این پلتفرم‌ها دریافت می‌کنند و بخش مهمی از برداشت آنان از رویدادهای جهانی از طریق همین فضاها شکل می‌گیرد. در نتیجه، پلتفرم‌های دیجیتال به بخشی از ساختار قدرت جهانی تبدیل شده‌اند؛ ساختاری که می‌تواند در تعیین میزان دیده شدن یک روایت، برجسته‌سازی برخی موضوعات و به حاشیه راندن برخی دیگر نقش‌آفرینی کند. این وضعیت موجب شده است که مسئله مشروعیت جنگ و کاربرد زور بیش از گذشته به نحوه بازنمایی رسانه‌ای وابسته شود (Massa, 2023: 364).

اهمیت این موضوع در جریان جنگ رمضان علیه ایران بیش از پیش آشکار شد. این جنگ صرفاً یک رویارویی نظامی نبود، بلکه هم‌زمان به عرصه‌ای برای رقابت شدید روایت‌ها در فضای دیجیتال نیز تبدیل شد. طرف‌های درگیر تلاش کردند از طریق رسانه‌ها و پلتفرم‌های سایبری، برداشت عمومی از ماهیت جنگ، اهداف عملیات نظامی، وضعیت قربانیان و مشروعیت اقدامات خود را شکل دهند. در نتیجه، افکار عمومی جهانی نه تنها با واقعیت‌های میدانی جنگ، بلکه با مجموعه‌ای از روایت‌های متعارض و رقابت‌آمیز مواجه شد. این وضعیت پرسش‌های مهمی را درباره نقش پلتفرم‌های سایبری در شکل‌دهی به ادراک عمومی از مشروعیت کاربرد زور و تأثیر آن

بر هنجارهای حقوق بین‌الملل کیفری مطرح می‌کند.

مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که پلتفرم‌های سایبری چگونه در بازنمایی جنگ و شکل‌دهی به ادراک عمومی از مشروعیت کاربرد زور نقش ایفا می‌کنند و این نقش چه تأثیری بر کارآمدی هنجارهای حقوق بین‌الملل کیفری دارد. به عبارت دیگر، پژوهش حاضر در پی آن است که رابطه میان قدرت دیجیتال، بازنمایی جنگ و مشروعیت کاربرد زور را در چارچوب جرم‌شناسی انتقادی تبیین کند و نشان دهد که چگونه فرایندهای رسانه‌ای و شناختی می‌توانند بر برداشت عمومی از رفتارهای بالقوه ناقض حقوق بین‌الملل اثرگذار باشند.

هدف اصلی این پژوهش، ارائه تحلیلی جرم‌شناختی از نقش پلتفرم‌های سایبری در بازنمایی جنگ و تبیین تأثیر این بازنمایی بر ادراک عمومی از مشروعیت کاربرد زور است. در راستای تحقق این هدف، پژوهش حاضر می‌کوشد ضمن بهره‌گیری از مبانی جرم‌شناسی انتقادی، جرم‌شناسی رسانه و حقوق بین‌الملل کیفری، سازوکارهای اثرگذاری پلتفرم‌های دیجیتال بر افکار عمومی را شناسایی و پیامدهای آن را برای عدالت کیفری بین‌المللی بررسی کند.

پرسش اصلی پژوهش عبارت است از:

پلتفرم‌های سایبری چگونه در بازنمایی جنگ و شکل‌دهی به ادراک عمومی از مشروعیت کاربرد زور نقش ایفا می‌کنند و این فرآیند چه پیامدهایی برای حقوق بین‌الملل کیفری دارد؟

در پاسخ به این پرسش، پرسش‌های فرعی زیر نیز مطرح می‌شود:

۱. مهم‌ترین سازوکارهای پلتفرم‌های سایبری در بازنمایی جنگ و تولید روایت‌های غالب چیست؟

۲. بازنمایی‌های رسانه‌ای چگونه بر تعریف مهاجم، قربانی و بازیگر مشروع در منازعات بین‌المللی تأثیر می‌گذارند؟

۳. نقش پلتفرم‌های دیجیتال در شکل‌گیری فرآیند «جرم‌زدایی شناختی از جنگ» چیست؟

۴. تأثیر بازنمایی جنگ در فضای سایبری بر کارآمدی هنجارهای حقوق بین‌الملل کیفری چگونه قابل ارزیابی است؟

پژوهش حاضر بر این فرض استوار است که پلتفرم‌های سایبری از طریق بازنمایی گزینشی رویدادها، برجسته‌سازی برخی روایات، بازتولید پرچسب‌های سیاسی و

جهت‌دهی به گردش اطلاعات، در شکل‌دهی به ادراک عمومی از مشروعیت کاربرد زور نقش مؤثری ایفا می‌کنند و این فرایند می‌تواند به کاهش حساسیت اجتماعی نسبت به برخی رفتارهای بالقوه ناقض حقوق بین‌الملل و در نتیجه تضعیف کارکرد هنجارهای عدالت کیفری بین‌المللی منجر شود.

برای بررسی این فرضیه، پژوهش حاضر از روش نظری تحلیلی بهره گرفته و داده‌های موردنیاز را از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، اسناد حقوقی بین‌المللی، آثار جرم‌شناختی و مطالعات رسانه‌ای گردآوری کرده است. چارچوب نظری پژوهش نیز مبتنی بر جرم‌شناسی انتقادی، نظریه جرائم دولت‌ها، جرم‌شناسی رسانه و نظریه ساخت اجتماعی واقعیت است. انتظار می‌رود نتایج این پژوهش بتواند به درک بهتر نقش پلتفرم‌های سایبری در تحولات جنگ‌های معاصر و نیز بازاندیشی در چالش‌های پیش‌روی حقوق بین‌الملل کیفری در عصر دیجیتال کمک کند.

پیشینه پژوهش

مطالعه نقش رسانه‌ها و پلتفرم‌های ارتباطی در شکل‌دهی به ادراک عمومی از جنگ و مشروعیت کاربرد زور، از موضوعاتی است که در دهه‌های اخیر توجه پژوهشگران رشته‌های جرم‌شناسی، ارتباطات، علوم سیاسی و حقوق بین‌الملل را به خود جلب کرده است. با این حال، بررسی ادبیات موجود نشان می‌دهد که پژوهش‌های انجام‌شده غالباً در قالب حوزه‌های تخصصی جداگانه دنبال شده‌اند و کمتر پژوهشی کوشیده است میان جرم‌شناسی انتقادی، مطالعات رسانه و حقوق بین‌الملل کیفری پیوندی نظام‌مند برقرار کند. از این رو، برای تبیین جایگاه پژوهش حاضر، پیشینه مطالعات در سه محور اصلی موردبررسی قرار می‌گیرد.

الف) پژوهش‌های مرتبط با جرم‌شناسی انتقادی، جرائم دولت‌ها و جرائم قدرتمندان

یکی از مهم‌ترین جریان‌های فکری مرتبط با موضوع پژوهش حاضر، ادبیات جرم‌شناسی انتقادی است. تیلور، والتون و یانگ در کتاب «جرم‌شناسی نوین» از نخستین پژوهشگرانی بودند که با نقد جرم‌شناسی سنتی، نقش ساختارهای قدرت، نابرابری و سلطه را در شکل‌گیری مفهوم جرم برجسته کردند. آنان استدلال نمودند که جرم صرفاً یک واقعیت حقوقی نیست، بلکه پدیده‌ای اجتماعی است که در بستر روابط قدرت تعریف و بازتعریف می‌شود. (Taylor, et.al, 1973, 268-269).

در ادامه این مسیر، گرین و وارد در کتاب «جرم دولتی» یکی از مهم‌ترین نظریه‌های معاصر درباره مسئولیت دولت‌ها در تولید آسیب‌های اجتماعی را ارائه کردند. آنان با نقد رویکردهای محدودکننده حقوقی، استدلال نمودند که بسیاری از شدیدترین آسیب‌های انسانی ناشی از اقدامات دولت‌هاست، اما به دلیل جایگاه سیاسی مرتکبان، این رفتارها کمتر در قلمرو جرم قرار می‌گیرند (Green & Ward, 2004: 1-10).

رونالد کرامر و ریموند میکالوفسکی نیز در مقاله مشهور خود درباره تجاوز نظامی و جرم دولتی (۲۰۰۵) تلاش کردند حمله نظامی به عراق را از منظر جرم‌شناسی تحلیل کنند. آنان نشان دادند که مفهوم جرم دولتی ظرفیت مناسبی برای تحلیل رفتار دولت‌ها در عرصه بین‌المللی دارد و می‌تواند شکاف میان حقوق بین‌الملل و واقعیت‌های سیاسی را توضیح دهد. یافته‌های آنان بیانگر آن است که قدرت سیاسی می‌تواند در فرآیند جرم‌انگاری، تعقیب کیفری و حتی قضاوت عمومی نسبت به رفتارهای خشونت‌آمیز تأثیرگذار باشد (Kramer & Michalowski, 2005: 446-447). این پژوهش‌ها بر این نکته تأکید دارند که ساختارهای قدرت قادرند از طریق نفوذ سیاسی، اقتصادی و رسانه‌ای، رفتارهای زیان‌بار خود را مشروع جلوه دهند یا از نظارت عمومی دور نگه دارند.

در مجموع، ادبیات جرم‌شناسی انتقادی، بستر نظری مهمی برای فهم رابطه میان قدرت، جنگ و مشروعیت فراهم می‌کنند؛ باین‌حال، بیشتر این پژوهش‌ها در دوره‌ای انجام شده‌اند که نقش پلتفرم‌های دیجیتال در شکل‌دهی به افکار عمومی هنوز به اهمیت کنونی نرسیده بود.

ب) پژوهش‌های مرتبط با رسانه، بازنمایی جنگ و پلتفرم‌های دیجیتال
دومین محور ادبیات پژوهش به مطالعات رسانه و نقش آن در بازنمایی جنگ اختصاص دارد. هرمان و چامسکی در کتاب «تولید رضایت» یکی از تأثیرگذارترین نظریه‌های انتقادی درباره عملکرد رسانه‌های جمعی را مطرح کردند. آنان استدلال نمودند که رسانه‌ها صرفاً انتقال‌دهنده اطلاعات نیستند، بلکه از طریق مجموعه‌ای از فیلترهای ساختاری در جهت بازتولید منافع سیاسی و اقتصادی نخبگان عمل می‌کنند. این نظریه بعدها به یکی از مهم‌ترین چارچوب‌های تحلیلی برای مطالعه پوشش رسانه‌ای جنگ‌ها تبدیل شد (Herman & Chomsky, 2002: 1).

استنلی کوهن نیز در آثار خود درباره «وحشت اخلاقی» نشان داد که رسانه‌ها قادرند از طریق برجسته‌سازی گزینشی برخی موضوعات، برداشت عمومی از تهدیدات

اجتماعی را شکل دهند. گرچه مطالعات کوهن عمدتاً معطوف به جرائم داخلی بود، اما چارچوب نظری او بعدها در تحلیل بازنمایی دشمنان سیاسی و امنیتی نیز مورد استفاده قرار گرفت (Cohen, 2011).

در حوزه جرم‌شناسی رسانه، گرگ باراک و یوون جوکس از پیشگامان مطالعات مربوط به رابطه رسانه و جرم محسوب می‌شوند (Barak, 2013). جوکس در کتاب «رسانه و جرم» نشان داد که رسانه‌ها نه تنها در بازتاب واقعیت‌های کیفری، بلکه در ساخت اجتماعی جرم، قربانی و مجرم نقش فعالی ایفا می‌کنند. یافته‌های او بیانگر آن است که نحوه پوشش رسانه‌ای یک رویداد می‌تواند بر واکنش اجتماعی و حتی سیاست‌گذاری کیفری تأثیر بگذارد (Jewkes, 2015).

با ظهور شبکه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های دیجیتال، پژوهش‌های جدیدی در حوزه ارتباطات و مطالعات رسانه شکل گرفت. پژوهشگران متعددی نشان داده‌اند که الگوریتم‌های پلتفرم‌ها در تعیین میزان دیده شدن محتوا، جهت‌دهی به افکار عمومی و شکل‌گیری اتاق‌های پژواک نقش دارند. مطالعات مربوط به جنگ اوکراین، جنگ غزه و منازعات خاورمیانه نیز نشان داده‌اند که شبکه‌های اجتماعی به یکی از مهم‌ترین میدان‌های رقابت برای کنترل روایت جنگ تبدیل شده‌اند.

پژوهش‌های انجام‌شده درباره نقش پلتفرم‌های دیجیتال در جنگ‌های معاصر عموماً بر موضوعاتی مانند جنگ اطلاعاتی، عملیات نفوذ، اخبار جعلی، تبلیغات سیاسی و تأثیر الگوریتم‌ها بر گردش اطلاعات تمرکز داشته‌اند. با این حال، کمتر پژوهشی این تحولات را از منظر جرم‌شناسی انتقادی و با تمرکز بر مفهوم مشروعیت جنگ مورد تحلیل قرار داده است.

ج) پژوهش‌های مرتبط با حقوق بین‌الملل کیفری و مشروعیت کاربرد زور
سومین محور ادبیات پژوهش به مطالعات حقوق بین‌الملل کیفری اختصاص دارد. پس از شکل‌گیری دادگاه نورنبرگ، مفهوم تجاوز به عنوان یکی از مهم‌ترین جرائم بین‌المللی وارد ادبیات حقوقی شد. کاسسه^۱ تأکید می‌کند که جرم تجاوز از زمان دادگاه‌های نورنبرگ تاکنون همواره با چالش‌های سیاسی مواجه بوده است. به اعتقاد وی، هرچند جامعه بین‌المللی توانسته است ممنوعیت کاربرد زور را به یکی از اصول بنیادین نظم جهانی تبدیل کند، اما اجرای این اصل همچنان تحت تأثیر ملاحظات قدرت قرار دارد (Cassese, 2011:241).

پژوهشگران دیگری نیز به تحلیل رابطه میان افکار عمومی، مشروعیت جنگ و حقوق بین‌الملل پرداخته‌اند. این مطالعات نشان می‌دهد که موفقیت هنجارهای بین‌المللی تنها به وجود قواعد حقوقی وابسته نیست، بلکه پذیرش اجتماعی و حمایت افکار عمومی نیز در اجرای آن‌ها نقش مهمی ایفا می‌کند (Cryer, et.al, 2014). باوجود اهمیت این مطالعات، بخش عمده ادبیات حقوق بین‌الملل کیفری همچنان بر سازوکارهای حقوقی و نهادی متمرکز است و کمتر به نقش رسانه‌ها و پلتفرم‌های دیجیتال در شکل‌دهی به ادراک عمومی از مشروعیت کاربرد زور توجه کرده است.

خلأ پژوهشی و جایگاه پژوهش حاضر

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که سه جریان مطالعاتی نسبتاً مستقل در این حوزه وجود دارد. نخست، جرم‌شناسی انتقادی و مطالعات جرائم دولت‌ها که بر رابطه قدرت و تعریف جرم تمرکز دارند؛ دوم، مطالعات رسانه و پلتفرم‌های دیجیتال که نقش ساختارهای ارتباطی در بازنمایی جنگ را بررسی می‌کنند؛ و سوم، حقوق بین‌الملل کیفری که مشروعیت کاربرد زور و مسئولیت کیفری ناشی از آن را تحلیل می‌کند. باوجود غنای هر یک از این حوزه‌ها، خلأ اصلی در فقدان رویکردی میان‌رشته‌ای است که بتواند این سه حوزه را در قالب یک چارچوب تحلیلی واحد تلفیق کند. به بیان دیگر، پژوهش‌های جرم‌شناختی کمتر به نقش پلتفرم‌های دیجیتال پرداخته‌اند، پژوهش‌های رسانه‌ای کمتر از منظر جرم و مشروعیت جنگ به مسئله نگرسته‌اند و پژوهش‌های حقوق بین‌الملل کیفری نیز عموماً تأثیر ساختارهای رسانه‌ای و شناختی را در کارآمدی هنجارهای بین‌المللی نادیده گرفته‌اند.

پژوهش حاضر درصدد است این خلأ را تا حدی جبران کند. نوآوری اصلی آن در تلفیق جرم‌شناسی انتقادی، جرم‌شناسی رسانه و حقوق بین‌الملل کیفری برای تحلیل نقش پلتفرم‌های سایبری در بازنمایی جنگ و شکل‌دهی به ادراک عمومی از مشروعیت کاربرد زور است. همچنین با طرح مفهوم «جرم‌زدایی شناختی از جنگ»، پژوهش حاضر تلاش می‌کند چارچوبی نظری برای فهم تأثیر تحولات دیجیتال بر کارآمدی هنجارهای بین‌المللی و فرآیند پاسخگویی کیفری در جنگ‌های معاصر ارائه دهد.

مبانی نظری پژوهش: جرم‌شناسی انتقادی و بازنمایی جنگ در عصر پلتفرم‌های دیجیتال

جرم‌شناسی انتقادی و مسئله قدرت در تعریف جرم

جرم‌شناسی انتقادی از دهه ۱۹۷۰ میلادی در واکنش به محدودیت‌های جرم‌شناسی اثبات‌گرا شکل گرفت. جرم‌شناسان انتقادی معتقد بودند که رویکردهای کلاسیک و اثبات‌گرا بیش از حد بر ویژگی‌های فردی مجرمان تمرکز کرده‌اند و از مطالعه نقش ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در شکل‌گیری جرم غفلت ورزیده‌اند. آثار اولیه جرم‌شناسان انتقادی، به‌ویژه کتاب «جرم‌شناسی نوین» نوشته تیلور، والتون و یانگ، نقطه عطفی در این تحول محسوب می‌شود (DeKeseredy, 2018: 4-6).

جرم‌شناسی انتقادی بر این فرض استوار است که جرم مفهومی خنثی و طبیعی نیست، بلکه محصول فرایندهای سیاسی و اجتماعی است. در این رویکرد، قانون بازتاب اراده بی‌طرف جامعه تلقی نمی‌شود، بلکه ابزاری است که گروه‌های دارای قدرت از طریق آن ارزش‌ها، منافع و اولویت‌های خود را تثبیت می‌کنند؛ بنابراین، مطالعه جرم بدون توجه به ساختار قدرت، ناقص و گمراه‌کننده خواهد بود (Taylor, et.al, 2013: 1). یکی از پرسش‌های اساسی آن است که چرا برخی رفتارها جرم تلقی می‌شوند و برخی دیگر، باوجود پیامدهای زیان‌بار گسترده، از قلمرو جرم خارج می‌مانند. پاسخ این پرسش در توزیع نابرابر قدرت نهفته است. هرچه یک بازیگر از قدرت سیاسی، اقتصادی یا رسانه‌ای بیشتری برخوردار باشد، توانایی بیشتری برای تأثیرگذاری بر فرآیند تعریف جرم و انحراف خواهد داشت.

این مسئله در حوزه روابط بین‌الملل و جنگ اهمیت مضاعف پیدا می‌کند. تاریخ معاصر نشان می‌دهد که واکنش جامعه جهانی به موارد مشابه کاربرد زور یکسان نیست. برخی اقدامات نظامی به سرعت به‌عنوان تجاوز یا جنایت جنگی محکوم می‌شوند، درحالی‌که اقدامات مشابه توسط قدرت‌های بزرگ‌گناه در قالب مفاهمی همچون دفاع مشروع، مداخله بشردوستانه یا حفظ صلح بازتعریف می‌شوند. از منظر جرم‌شناسی انتقادی، این تفاوت نه ناشی از تفاوت ماهوی رفتارها، بلکه حاصل تفاوت در ظرفیت بازیگران برای تولید و کنترل گفتمان است.

در عصر دیجیتال، این ظرفیت بیش از گذشته به رسانه‌ها و پلتفرم‌های سایبری وابسته شده است. اگر درگذشته دولت‌ها از طریق رسانه‌های رسمی روایت‌های مطلوب خود را منتشر می‌کردند، امروزه پلتفرم‌های فراملی در فرآیند شکل‌دهی به

افکار عمومی نقش تعیین کننده یافته‌اند؛ بنابراین، مطالعه رابطه میان قدرت و تعریف جرم بدون توجه به نقش این پلتفرم‌ها امکان‌پذیر نیست (Alsharairi, 2025: 73-74).

جرائم دولت‌ها و جرائم قدرتمندان

یکی از مهم‌ترین شاخه‌های جرم‌شناسی انتقادی، جرم‌شناسی دولت و نظریه جرائم قدرتمندان است. این رویکرد در واکنش به تمرکز سنتی جرم‌شناسی بر جرائم خیابانی و فردی شکل گرفت و توجه خود را به رفتارهای زیان‌بار دولت‌ها، شرکت‌های بزرگ و نهادهای قدرتمند معطوف ساخت.

دولت‌ها نیز می‌توانند مرتکب رفتارهایی شوند که از نظر اخلاقی و اجتماعی واجد ماهیت مجرمانه هستند، هرچند ممکن است در نظام‌های حقوقی موجود به‌عنوان جرم شناخته نشوند. از منظر آنان، محدود کردن مفهوم جرم به رفتارهای تعریف‌شده در قوانین داخلی، موجب نادیده گرفتن بخش مهمی از آسیب‌های انسانی ناشی از عملکرد دولت‌ها می‌شود (Ward, 2000: 76-77).

مفهوم «جرائم قدرتمندان» نیز بر این ایده استوار است که بسیاری از شدیدترین آسیب‌های اجتماعی نه توسط افراد عادی، بلکه توسط بازیگران قدرتمند تولید می‌شوند. با این حال، این رفتارها اغلب کمتر در معرض واکنش کیفری قرار می‌گیرند، زیرا مرتکبان آن‌ها از منابع گسترده قدرت برخوردارند (Rothe & Kauzlarich, 2016: 4). کاربرد این رویکرد در حوزه جنگ بسیار قابل توجه است. جنگ‌ها به‌ویژه زمانی که توسط دولت‌های قدرتمند هدایت می‌شوند، نمونه بارزی از وضعیتی هستند که در آن امکان فاصله گرفتن میان زیان اجتماعی و پاسخ کیفری وجود دارد. حقوق بین‌الملل کیفری تلاش کرده است از طریق جرم‌انگاری تجاوز، جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت با این وضعیت مقابله کند، اما واقعیت آن است که اجرای این قواعد همواره تحت تأثیر ملاحظات سیاسی قرار داشته است (Kramer & Michalowski, 2005: 446). یکی از عوامل مهم تداوم این وضعیت، توانایی بازیگران قدرتمند در مدیریت ادراک عمومی است. هرچه یک دولت بتواند اقدامات خود را مشروع جلوه دهد، هزینه سیاسی و اجتماعی رفتارهایش کاهش خواهد یافت. در این میان، رسانه‌ها و پلتفرم‌های دیجیتال به ابزاری مهم برای بازتولید یا به چالش کشیدن این مشروعیت تبدیل شده‌اند.

در جنگ رمضان ۲۰۲۶ نیز می‌توان این مسئله را مشاهده کرد. صرف نظر از ارزیابی حقوقی ماهیت جنگ، آنچه برای جرم‌شناسی اهمیت دارد، نحوه بازنمایی آن در عرصه

عمومی است. این بازنمایی می‌تواند در تعیین اینکه افکار عمومی یک اقدام را دفاع مشروع، اقدام پیشگیرانه، تجاوز یا جنایت جنگی تلقی کند، نقشی اساسی ایفا نماید.

جرم‌شناسی رسانه و پلتفرم‌های دیجیتال

جرم‌شناسی رسانه یکی از مهم‌ترین تحولات معاصر در سنت جرم‌شناسی انتقادی است. این رویکرد بر این باور است که رسانه‌ها صرفاً منعکس‌کننده واقعیت‌های اجتماعی نیستند، بلکه در تولید و بازتولید آن واقعیت‌ها نقش فعالی ایفا می‌کنند. مطالعات انجام‌شده در حوزه جرم‌شناسی رسانه نشان می‌دهد که رسانه‌ها از طریق انتخاب سوژه‌ها، نحوه پوشش اخبار، برجسته‌سازی برخی وقایع و نادیده گرفتن برخی دیگر، در شکل‌گیری ادراک عمومی از جرم، مجرم و قربانی تأثیرگذارند. به همین دلیل، فهم پدیده جرم بدون مطالعه رسانه‌ها ناقص خواهد بود (Chen, 2022: 1).

در دهه‌های اخیر، ظهور پلتفرم‌های دیجیتال موجب شده است که این بحث وارد مرحله جدیدی شود. برخلاف رسانه‌های سنتی که ساختار سلسله‌مراتبی داشتند، پلتفرم‌های دیجیتال ظاهراً امکان مشارکت گسترده کاربران را فراهم کرده‌اند. با این حال، تحقیقات متعدد نشان داده‌اند که این فضاها نیز کاملاً خنثی نیستند. الگوریتم‌های توزیع محتوا، سیاست‌های تعدیل محتوا و سازوکارهای اولویت‌بندی اطلاعات می‌توانند بر میزان دیده شدن روایت‌های مختلف تأثیر بگذارند (Chen, 2022: 6). پلتفرم‌ها نه تنها تعیین می‌کنند چه محتوایی حذف شود، بلکه مشخص می‌کنند چه محتوایی بیشتر دیده شود. این قدرت در عمل به آنان امکان می‌دهد که در شکل‌دهی به دستور کار عمومی نقش ایفا کنند. در نتیجه، پلتفرم‌های دیجیتال را باید بخشی از ساختار قدرت معاصر دانست، نه صرفاً ابزارهای بی‌طرف ارتباطی.

از منظر جرم‌شناسی رسانه، جنگ‌ها یکی از مهم‌ترین عرصه‌های بروز این قدرت هستند. اخبار، تصاویر، ویدئوها، روایت‌ها و هشتگ‌ها می‌توانند احساسات عمومی را جهت‌دهی کرده و برداشت مردم از مشروعیت یا عدم مشروعیت کاربرد زور را تغییر دهند (Jewkes, 2015: 43-49)؛ بنابراین، پلتفرم‌های سایبری در عصر حاضر به بخشی از میدان نبرد تبدیل شده‌اند؛ میدانی که در آن نه صرفاً سرزمین، بلکه ادراک عمومی مورد منازعه قرار می‌گیرد.

برچسب‌زنی، بازنمایی و ساخت اجتماعی مشروعیت جنگ

یکی دیگر از مفاهیم مهم در جرم‌شناسی انتقادی، نظریه برچسب‌زنی است. این نظریه

بر آن است که انحراف و جرم ویژگی ذاتی رفتارها نیست، بلکه نتیجه واکنش اجتماعی نسبت به آن رفتارهاست (Becker, 1973: 9). بر اساس این دیدگاه، گروه‌های دارای قدرت می‌توانند از طریق برچسب‌گذاری، برخی بازیگران را به‌عنوان تهدید و برخی دیگر را به‌عنوان قربانی معرفی کنند.

در منازعات بین‌المللی، این فرآیند اهمیت ویژه‌ای دارد. دولت‌ها و رسانه‌ها همواره تلاش می‌کنند روایت‌هایی ارائه دهند که در آن اقدامات خود مشروع و اقدامات طرف مقابل نامشروع جلوه کند. به همین دلیل، مفاهیمی نظیر دولت یاغی، تهدید امنیت جهانی، مبارزه با تروریسم یا دفاع پیشدستانه صرفاً توصیف واقعیت نیستند، بلکه ابزارهایی برای شکل‌دهی به افکار عمومی محسوب می‌شوند.

این فرآیند را می‌توان در چارچوب نظریه ساخت اجتماعی واقعیت نیز تحلیل کرد. واقعیت اجتماعی از طریق تعاملات انسانی و نظام‌های معنایی ساخته می‌شود (Berger & Luckmann, 2016: 110). درنتیجه، ادراک مردم از جنگ‌ها بیش از آنکه ناشی از تجربه مستقیم باشد، متأثر از روایت‌هایی است که در رسانه‌ها و پلتفرم‌های دیجیتال بازتولید می‌شود.

در عصر شبکه‌های اجتماعی، این فرآیند شدت بیشتری یافته است. کاربران معمولاً به همه اطلاعات دسترسی ندارند و برداشت خود را بر مبنای محتوایی شکل می‌دهند که الگوریتم‌ها در معرض دید آنان قرار می‌دهند. درنتیجه، پلتفرم‌ها در ساخت واقعیت اجتماعی مربوط به جنگ نقش فعالی پیدا می‌کنند (Svetoka, 2016: 4).

جرم‌زدایی شناختی از جنگ؛ مدل نظری پیشنهادی پژوهش

بر پایه مباحث پیش‌گفته، پژوهش حاضر از مفهوم «جرم‌زدایی شناختی از جنگ» به‌عنوان یک مفهوم تحلیلی بهره می‌گیرد. مقصود از این مفهوم، حذف جرم از قوانین نیست، بلکه کاهش حساسیت اخلاقی و اجتماعی نسبت به رفتارهایی است که بالقوه می‌توانند ناقض قواعد بنیادین حقوق بین‌الملل باشند.

جرم‌زدایی شناختی زمانی رخ می‌دهد که افکار عمومی به‌تدریج یک رفتار خشونت‌آمیز را طبیعی، ضروری یا مشروع تلقی کند، بدون آنکه تغییری در وضعیت حقوقی آن رفتار ایجاد شده باشد. در این حالت، هنجارهای کیفری همچنان وجود دارند، اما ظرفیت آن‌ها برای بسیج افکار عمومی و ایجاد محکومیت اجتماعی کاهش می‌یابد.

در چارچوب نظری این پژوهش، پلتفرم‌های سایبری می‌توانند از طریق چهار سازوکار اصلی در این فرآیند نقش ایفا کنند:

نخست، برجسته‌سازی گزینشی برخی روایت‌ها و به حاشیه راندن برخی دیگر؛

دوم، بازتولید برچسب‌های سیاسی و امنیتی؛

سوم، تأثیرگذاری بر نحوه تعریف قربانی و مهاجم؛

چهارم، ایجاد محیطی که در آن ارزیابی‌های حقوقی جای خود را به واکنش‌های احساسی و هویتی بدهد.

بر این اساس، جرم‌زدایی شناختی از جنگ را می‌توان حلقه اتصال میان جرم‌شناسی انتقادی، جرم‌شناسی رسانه، نظریه برچسب‌زنی و مطالعات جنگ شناختی دانست. این مفهوم تلاش می‌کند توضیح دهد که چگونه در عصر پلتفرم‌های دیجیتال، مشروعیت اجتماعی جنگ می‌تواند مستقل از ارزیابی‌های حقوقی شکل گیرد و چگونه بازنمایی رسانه‌ای قادر است بر کارآمدی هنجارهای حقوق بین‌الملل کیفری تأثیر بگذارد.

در نتیجه، مطالعه نقش پلتفرم‌های سایبری در بازنمایی جنگ رمضان ۲۰۲۶ نه صرفاً مطالعه یک نزاع خاص، بلکه بررسی یکی از مهم‌ترین چالش‌های عدالت کیفری بین‌المللی در عصر دیجیتال است؛ چالشی که در آن قدرت، رسانه و فناوری در فرایند تعریف جرم، قربانی و مشروعیت سیاسی به یکدیگر گره خورده‌اند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع نظری تحلیلی و مبتنی بر روش توصیفی تحلیلی است. هدف پژوهش، بررسی جرم‌شناختی نقش پلتفرم‌های سایبری غربی در فرایند مشروعیت‌بخشی به جنگ و تضعیف ادراک عمومی نسبت به ماهیت مجرمانه برخی اشکال کاربرد زور در عرصه بین‌المللی است.

گردآوری داده‌ها به شیوه کتابخانه‌ای و اسنادی انجام شده و منابع مورد استفاده شامل اسناد حقوق بین‌الملل، رویه نهادهای بین‌المللی، گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی، سیاست‌های عمومی پلتفرم‌های دیجیتال، مطالعات جرم‌شناختی، پژوهش‌های حوزه رسانه و ادبیات نظری مرتبط با جنگ شناختی و مدیریت ادراک عمومی است.

در این پژوهش، جنگ رمضان ۲۰۲۶ میان ایالات متحده آمریکا، اسرائیل و جمهوری اسلامی ایران به عنوان مطالعه موردی و بستر تحلیلی انتخاب شده است. هدف از انتخاب این مطالعه موردی نه ارائه تحلیل تجربی محتوای پلتفرم‌ها، بلکه ارزیابی ظرفیت تبیینی نظریه‌های جرم‌شناسی انتقادی در تحلیل نقش پلتفرم‌های دیجیتال در بازنمایی جنگ و شکل‌دهی به ادراک عمومی است.

روش تحلیل داده‌ها مبتنی بر تحلیل مفهومی و تحلیل انتقادی گفتمان بوده و یافته‌های پژوهش از رهگذر تطبیق ادبیات جرم‌شناسی انتقادی، نظریه برجسب‌زنی، نظریه ساخت اجتماعی واقعیت، جرم‌شناسی رسانه و نظریه جرائم قدرتمندان با تحولات جنگ رمضان استخراج شده است.

بنابراین نتایج پژوهش حاضر ناظر به ارائه الگویی نظری برای فهم سازوکارهای جرم‌زدایی اجتماعی و شناختی از جنگ در عصر پلتفرم‌های دیجیتال است و ادعای سنجش تجربی یا آماری رفتار کاربران شبکه‌های اجتماعی را ندارد.

یافته‌های پژوهش

۱. پلتفرم‌های سایبری به مثابه بازیگران تولید معنا در منازعات بین‌المللی
پلتفرم‌های سایبری در جهان معاصر دیگر صرفاً ابزارهای انتقال اطلاعات نیستند، بلکه به بازیگران مؤثر در تولید معنا، شکل‌دهی به ادراک عمومی و بازسازی واقعیت اجتماعی تبدیل شده‌اند. در رویکردهای سنتی ارتباطات، رسانه‌ها عمدتاً واسطه انتقال پیام تلقی می‌شدند، اما گسترش شبکه‌های اجتماعی و سامانه‌های الگوریتمی موجب شده است که این پلتفرم‌ها نقش فعالی در تعیین موضوعات قابل مشاهده، روایت‌های غالب و چارچوب‌های تفسیری ایفا کنند.

بررسی تحولات مرتبط با جنگ رمضان ۲۰۲۶ نشان می‌دهد که بخش مهمی از برداشت عمومی نسبت به این جنگ نه از طریق مشاهده مستقیم وقایع، بلکه از طریق روایت‌هایی شکل گرفته است که در محیط‌های دیجیتال بازتولید شده‌اند. به همین دلیل، رقابت میان طرف‌های درگیر تنها در میدان نظامی رخ نداده، بلکه در عرصه تولید و مدیریت ادراک عمومی نیز جریان داشته است.

از منظر جرم‌شناسی انتقادی، این تحول بیانگر انتقال بخشی از قدرت تعریف جرم، قربانی و مسئولیت از نهادهای سنتی به بازیگران فناوری است. بدین ترتیب، پلتفرم‌های سایبری به بخشی از ساختار قدرت معاصر تبدیل شده‌اند؛ ساختاری که قادر است بر نحوه فهم افکار عمومی از مشروعیت یا عدم مشروعیت کاربرد زور تأثیر بگذارد.

۲. بازنمایی گزینشی جنگ و شکل‌گیری نابرابری شناختی

یکی از مهم‌ترین سازوکارهای تأثیرگذاری پلتفرم‌های سایبری، بازنمایی گزینشی رویدادهاست. در عمل، همه ابعاد یک منازعه نظامی به یک میزان در معرض دید مخاطبان قرار نمی‌گیرد. برخی تصاویر، روایت‌ها و تحلیل‌ها برجسته می‌شوند و

برخی دیگر کمتر دیده می‌شوند یا در حاشیه قرار می‌گیرند. این وضعیت را می‌توان نوعی نابرابری شناختی دانست. همان‌گونه که توزیع قدرت اقتصادی و سیاسی در سطح جهانی نابرابر است، دسترسی گروه‌های مختلف به امکان تولید و توزیع روایت نیز نابرابر است. این نابرابری می‌تواند بر نحوه قضاوت افکار عمومی درباره یک جنگ تأثیر بگذارد.

مطالعه موردی جنگ رمضان نشان می‌دهد که رقابت اصلی میان طرف‌های درگیر تنها بر سر کنترل سرزمین یا توان نظامی نبوده، بلکه بر سر کنترل روایت نیز جریان داشته است. هر یک از بازیگران تلاش کرده‌اند از طریق رسانه‌ها و پلتفرم‌های دیجیتال، چارچوب تفسیری مطلوب خود را بر افکار عمومی تحمیل کنند. در نتیجه، مخاطبان جهانی غالباً با واقعیت خالص جنگ مواجه نبوده‌اند، بلکه با نسخه‌ای بازنمایی‌شده از آن مواجه شده‌اند.

۳. نقش برجسب‌زنی در بازتعریف مهاجم و قربانی

طرف‌های درگیر همواره تلاش می‌کنند خود را در جایگاه قربانی و طرف مقابل را در جایگاه تهدید معرفی کنند. این فرآیند از طریق مفاهیمی نظیر دفاع مشروع، مبارزه با تروریسم، حفاظت از امنیت ملی یا مقابله با تهدیدات منطقه‌ای صورت می‌گیرد. تحلیل نظری جنگ رمضان نشان می‌دهد که پلتفرم‌های سایبری به بستری برای بازتولید این برجسب‌ها تبدیل شده‌اند. در چنین فضایی، مشروعیت یا عدم مشروعیت یک اقدام نظامی صرفاً بر مبنای معیارهای حقوقی ارزیابی نمی‌شود، بلکه تحت تأثیر برجسب‌هایی قرار می‌گیرد که پیرامون آن اقدام شکل گرفته است.

از این منظر، جنگ معاصر صرفاً جنگ بر سر منابع یا قلمرو نیست، بلکه جنگ بر سر تعریف واقعیت نیز هست. هر بازیگری که بتواند روایت خود را به روایت غالب تبدیل کند، در شکل‌دهی به ادراک عمومی موفق‌تر خواهد بود.

۴. پلتفرم‌های دیجیتال و بازتولید قدرت در عرصه جهانی

پلتفرم‌های سایبری بخشی از ساختار قدرت جهانی هستند و نمی‌توان آن‌ها را نهادهایی کاملاً خنثی تلقی کرد. هرچند این پلتفرم‌ها خود را به‌عنوان محیط‌هایی برای تبادل آزاد اطلاعات معرفی می‌کنند، اما واقعیت آن است که عملکرد آن‌ها متأثر از ساختارهای اقتصادی، سیاسی و فرهنگی گسترده‌تری است که در آن فعالیت می‌کنند. جرم‌شناسی انتقادی همواره بر این نکته تأکید داشته است که قدرت نه تنها از طریق ابزارهای رسمی، بلکه از طریق کنترل گفتمان نیز اعمال می‌شود. در عصر دیجیتال،

این کنترل تا حد زیادی از طریق سازوکارهای الگوریتمی، سیاست‌های تعدیل محتوا و نظام‌های اولویت‌بندی اطلاعات اعمال می‌شود.

در مطالعه موردی جنگ رمضان مشاهده می‌شود که مسئله اصلی صرفاً انتشار یا عدم انتشار اطلاعات نیست، بلکه نحوه دیده شدن اطلاعات نیز اهمیت دارد. قدرت واقعی پلتفرم‌ها در این است که می‌توانند تعیین کنند چه موضوعی به مسئله اصلی افکار عمومی تبدیل شود و چه موضوعی در حاشیه باقی بماند.

۵. شکل‌گیری فرآیند جرم‌زدایی شناختی از جنگ

مهم‌ترین یافته نظری پژوهش حاضر، شناسایی فرآیندی است که می‌توان از آن با عنوان جرم‌زدایی شناختی از جنگ یاد کرد. مقصود از این مفهوم آن نیست که جنگ از نظر حقوقی دیگر جرم محسوب نمی‌شود، بلکه منظور کاهش حساسیت اجتماعی و اخلاقی نسبت به رفتارهایی است که ممکن است ناقض قواعد بنیادین حقوق بین‌الملل باشند.

جرم‌زدایی شناختی زمانی رخ می‌دهد که افکار عمومی به تدریج یک رفتار خشونت‌آمیز را طبیعی، اجتناب‌ناپذیر یا مشروع تلقی کند. در چنین وضعیتی، هرچند قواعد حقوقی همچنان پابرجا هستند، اما ظرفیت آن‌ها برای ایجاد محکومیت اجتماعی کاهش می‌یابد.

تحلیل جنگ رمضان نشان می‌دهد که در عصر پلتفرم‌های دیجیتال، این فرآیند بیش از گذشته اهمیت یافته است. حجم گسترده اطلاعات، سرعت انتشار محتوا و رقابت شدید روایت‌ها می‌تواند موجب شود که ارزیابی‌های حقوقی به حاشیه رانده‌شده و جای خود را به برداشت‌های احساسی، سیاسی یا هویتی بدهد.

از منظر جرم‌شناسی انتقادی، این وضعیت یکی از مهم‌ترین چالش‌های عدالت کیفری بین‌المللی محسوب می‌شود؛ زیرا اجرای مؤثر قواعد حقوق بین‌الملل تا حد زیادی به وجود حساسیت عمومی نسبت به نقض آن‌ها وابسته است.

۶. تضعیف کارکرد هنجارهای حقوق بین‌الملل کیفری

گسترش رقابت‌های شناختی در فضای سایبری می‌تواند بر کارآمدی هنجارهای حقوق بین‌الملل کیفری تأثیر بگذارد. جرم‌انگاری تجاوز، جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت صرفاً باهدف مجازات مرتکبان صورت نگرفته، بلکه هدف مهم‌تر آن ایجاد اجماع اخلاقی و سیاسی جهانی علیه این رفتارها بوده است.

هرگاه بازنمایی رسانه‌ای جنگ موجب شود که افکار عمومی از ارزیابی حقوقی

رفتارها فاصله بگیرد، ظرفیت بازدارندگی این هنجارها نیز کاهش خواهد یافت. به بیان دیگر، حتی در شرایطی که قواعد حقوقی تغییری نکرده‌اند، تغییر در ادراک عمومی می‌تواند کارکرد عملی آن‌ها را تضعیف کند.

در این چارچوب، پلتفرم‌های دیجیتال به یکی از عوامل مؤثر در سرنوشت هنجارهای بین‌المللی تبدیل شده‌اند؛ زیرا نحوه بازنمایی جنگ در این فضاها می‌تواند بر میزان حمایت یا مخالفت افکار عمومی با اجرای قواعد حقوق بین‌الملل تأثیرگذار باشد.

۷. ظهور میدان جدیدی از منازعه در عصر دیجیتال

آخرین یافته پژوهش نشان می‌دهد که در قرن بیست و یکم، جنگ‌ها صرفاً در زمین، دریا و هوا جریان ندارند، بلکه فضای سایبری نیز به میدان مستقلی از منازعه تبدیل شده است. در این میدان، هدف اصلی نه نابودی فیزیکی دشمن، بلکه تأثیرگذاری بر ادراک، قضاوت و حافظه جمعی جوامع است.

در چنین شرایطی، موفقیت در جنگ صرفاً به توان نظامی وابسته نیست، بلکه به توانایی شکل‌دهی به روایت‌ها نیز بستگی دارد. از این رو، مطالعه جنگ‌های معاصر بدون توجه به نقش پلتفرم‌های سایبری، تصویری ناقص از واقعیت ارائه خواهد داد. بر اساس یافته‌های پژوهش، پلتفرم‌های دیجیتال امروزه بخشی از ساختار تولید مشروعیت در نظام بین‌الملل هستند و نقش آن‌ها در بازنمایی جنگ می‌تواند بر برداشت عمومی از جرم، قربانی، مسئولیت و عدالت تأثیر بگذارد. به همین دلیل، فهم آینده عدالت کیفری بین‌المللی مستلزم توجه هم‌زمان به تحولات حقوقی، سیاسی و فناورانه است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر باهدف تحلیل جرم‌شناختی نقش پلتفرم‌های سایبری در بازنمایی جنگ و شکل‌دهی به ادراک عمومی از مشروعیت کاربرد زور، با مطالعه موردی جنگ رمضان ۲۰۲۶ علیه ایران، در چارچوب جرم‌شناسی انتقادی و حقوق بین‌الملل کیفری انجام شد. مسئله اصلی پژوهش آن بود که پلتفرم‌های دیجیتال در عصر جدید تا چه اندازه در فرآیند بازنمایی جنگ و تأثیرگذاری بر برداشت عمومی از مشروعیت یا عدم مشروعیت کاربرد زور نقش ایفا می‌کنند و این نقش چه پیامدهایی برای عدالت کیفری بین‌المللی دارد. بررسی مبانی نظری، ادبیات جرم‌شناسی انتقادی، مطالعات جرائم دولت‌ها، جرم‌شناسی رسانه و همچنین هنجارهای حقوق بین‌الملل کیفری نشان داد

که تحلیل جنگ‌های معاصر بدون توجه به نقش ساختارهای ارتباطی و پلتفرم‌های سایبری، تحلیلی ناقص و محدود خواهد بود.

مهم‌ترین دستاورد پژوهش حاضر آن است که نشان می‌دهد در جهان معاصر، پلتفرم‌های دیجیتال صرفاً ابزارهای انتقال اطلاعات نیستند، بلکه به بخشی از سازوکار تولید مشروعیت سیاسی و حقوقی تبدیل شده‌اند. در گذشته، دولت‌ها عمدتاً از طریق رسانه‌های رسمی و نهادهای تبلیغاتی در صدد شکل‌دهی به افکار عمومی برمی‌آمدند، اما امروزه پلتفرم‌های سایبری در مقیاسی فراملی و با سرعتی بی‌سابقه در فرآیند تولید، توزیع و بازتولید روایت‌ها مداخله می‌کنند. از این رو، قدرت در عصر دیجیتال صرفاً در اختیار دولت‌ها نیست، بلکه میان دولت‌ها، شرکت‌های فناوری، رسانه‌های بین‌المللی و شبکه‌های اجتماعی توزیع شده است. این تحول موجب شده است که جنگ‌های معاصر علاوه بر میدان‌های نظامی، در میدان‌های شناختی و رسانه‌ای نیز جریان داشته باشند. یکی از مهم‌ترین کارکردهای پلتفرم‌های سایبری، بازنمایی گزینشی واقعیت‌های جنگی است. هر جنگی مشتمل بر مجموعه‌ای پیچیده از رویدادها، تلفات انسانی، اقدامات نظامی، واکنش‌های سیاسی و پیامدهای اجتماعی است؛ اما آنچه در معرض دید افکار عمومی قرار می‌گیرد، همواره بخشی از این واقعیت پیچیده است. این گزینش نه لزوماً از طریق سانسور مستقیم، بلکه از رهگذر اولویت‌بندی محتوا، برجسته‌سازی برخی روایت‌ها، حاشیه‌راندن برخی دیگر و تأثیر الگوریتم‌های توزیع اطلاعات صورت می‌گیرد. در نتیجه، مخاطبان جهانی غالباً با واقعیت کامل جنگ مواجه نمی‌شوند، بلکه با نسخه‌ای بازنمایی‌شده از آن روبه‌رو هستند. این یافته با دیدگاه‌های جرم‌شناسی انتقادی درباره نقش قدرت در تولید معنا و شکل‌دهی به ادراک اجتماعی همخوانی دارد.

در جنگ‌های معاصر بازیگران مختلف تلاش می‌کنند از طریق مفاهیم و برچسب‌هایی همچون «دفاع مشروع»، «مبارزه با تروریسم»، «حفظ امنیت منطقه‌ای» یا «دفاع از صلح»، اقدامات خود را توجیه و اقدامات طرف مقابل را نامشروع معرفی کنند. پلتفرم‌های سایبری به دلیل نقش گسترده در گردش اطلاعات، بستر اصلی بازتولید این برچسب‌ها محسوب می‌شوند؛ بنابراین، جنگ معاصر را باید علاوه بر نزاع نظامی، نزاعی بر سر تعریف واقعیت و تصاحب مشروعیت نیز دانست.

پلتفرم‌های سایبری می‌توانند به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در فرایند کاهش هزینه‌های سیاسی و اجتماعی اقدامات دولت‌های قدرتمند نقش ایفا کنند. جرم‌شناسان انتقادی سال‌هاست بر این نکته تأکید دارند که بسیاری از شدیدترین آسیب‌های

انسانی ناشی از رفتار دولت‌ها و بازیگران قدرتمند است، اما این رفتارها به دلایل مختلف کمتر در معرض واکنش کیفری و اجتماعی قرار می‌گیرند. پژوهش حاضر این ادبیات را به حوزه فضای دیجیتال گسترش می‌دهد و نشان می‌دهد که در عصر پلتفرم‌ها، مدیریت ادراک عمومی به یکی از عوامل مؤثر در تداوم این وضعیت تبدیل شده است. هرچه یک بازیگر سیاسی بتواند روایت مطلوب خود را به روایت غالب تبدیل کند، احتمال مواجهه او با واکنش‌های منفی داخلی و بین‌المللی کاهش می‌یابد. یکی از مهم‌ترین نتایج نظری پژوهش، تبیین مفهوم جرم‌زدایی شناختی از جنگ است. این مفهوم در پژوهش حاضر به معنای حذف وصف مجرمانه از رفتارها در نظام حقوقی نیست، بلکه ناظر بر فرایندی است که طی آن حساسیت اجتماعی و اخلاقی نسبت به رفتارهای بالقوه ناقض حقوق بین‌الملل کاهش می‌یابد. در چنین وضعیتی، هنجارهای حقوقی همچنان پابرجا هستند، اما ظرفیت آن‌ها برای ایجاد محکومیت اجتماعی و فشار افکار عمومی تضعیف می‌شود. پژوهش حاضر نشان می‌دهد که بازنمایی‌های رسانه‌ای و پلتفرمی می‌توانند در شکل‌گیری چنین فرایندی نقش داشته باشند. هنگامی که یک جنگ به‌طور مستمر در قالب مفاهیم امنیتی، سیاسی یا ایدئولوژیک بازتعریف شود، ارزیابی‌های حقوقی به تدریج در حاشیه قرار می‌گیرند و افکار عمومی بیشتر بر مبنای تعلقات هویتی و سیاسی قضاوت می‌کند.

این نتیجه از منظر حقوق بین‌الملل کیفری نیز اهمیت ویژه‌ای دارد. فلسفه جرم‌انگاری تجاوز، جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت صرفاً مجازات مرتکبان نیست، بلکه ایجاد یک اجماع جهانی درباره نامشروع بودن این رفتارهاست. کارآمدی هنجارهای حقوق بین‌الملل کیفری تا حد زیادی به حمایت افکار عمومی جهانی وابسته است. هرگاه فرایندهای رسانه‌ای و شناختی موجب کاهش حساسیت عمومی نسبت به این جرائم شوند، ظرفیت بازدارندگی هنجارهای بین‌المللی نیز کاهش خواهد یافت؛ بنابراین، یکی از مهم‌ترین چالش‌های عدالت کیفری بین‌المللی در قرن بیست و یکم، نه صرفاً ضعف سازوکارهای قضایی، بلکه رقابت شدید روایت‌ها در فضای دیجیتال است.

از حیث نوآوری نظری، پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مفهوم جرم در عصر دیجیتال را نمی‌توان صرفاً در چارچوب قواعد حقوقی یا ساختارهای سیاسی تحلیل کرد. امروزه فرایندهای رسانه‌ای و فناورانه نیز در شکل‌دهی به ادراک عمومی از جرم و مشروعیت نقش تعیین‌کننده دارند. از این منظر، مقاله حاضر می‌کوشد میان جرم‌شناسی انتقادی،

جرم‌شناسی رسانه، مطالعات جنگ شناختی و حقوق بین‌الملل کیفری پیوند برقرار کند و چارچوبی میان‌رشته‌ای برای تحلیل جنگ‌های معاصر ارائه دهد.

باوجوداین، پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی نیز مواجه بوده است. نخست آنکه پژوهش از نوع نظری تحلیلی است و بر تحلیل مفهومی، اسنادی و انتقادی استوار است؛ ازاین‌رو، یافته‌های آن مبتنی بر داده‌های تجربی گسترده از محتوای منتشرشده در پلتفرم‌های دیجیتال نیست. دوم آنکه به دلیل استمرار تحولات سیاسی و رسانه‌ای مرتبط با جنگ رمضان ۲۰۲۶ و فقدان دسترسی کامل به برخی داده‌های اختصاصی پلتفرم‌ها، امکان ارزیابی دقیق همه ابعاد تأثیرگذاری الگوریتم‌ها فراهم نبوده است. سوم آنکه بخش قابل‌توجهی از سازوکارهای تصمیم‌گیری در شرکت‌های فناوری به دلیل محرمانه بودن، برای پژوهشگران قابل مشاهده نیست و این امر تحلیل دقیق نقش آن‌ها را با دشواری مواجه می‌کند.

بر همین اساس، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده با استفاده از روش‌های تجربی، به تحلیل محتوای پست‌ها، تصاویر و روایت‌های منتشرشده در پلتفرم‌های مختلف درباره جنگ‌های معاصر بپردازند. همچنین انجام مطالعات تطبیقی میان بازنمایی جنگ رمضان ۲۰۲۶، جنگ اوکراین و جنگ غزه می‌تواند به شناخت دقیق‌تر الگوهای بازنمایی رسانه‌ای و تأثیر آن‌ها بر افکار عمومی کمک کند. از منظر حقوقی نیز بررسی مسئولیت احتمالی پلتفرم‌های دیجیتال در قبال انتشار یا برجسته‌سازی محتوای مرتبط با جنگ، موضوعی است که نیازمند پژوهش‌های مستقل و عمیق‌تر است.

درمجموع، پژوهش حاضر به این نتیجه می‌رسد که در عصر دیجیتال، جنگ‌ها تنها در میدان‌های نظامی تعیین تکلیف نمی‌شوند، بلکه در میدان‌های شناختی و رسانه‌ای نیز مورد منازعه قرار می‌گیرند. پلتفرم‌های سایبری به بخشی از ساختار قدرت جهانی تبدیل شده‌اند و نقش آن‌ها در بازنمایی جنگ می‌تواند بر برداشت عمومی از مشروعیت کاربرد زور، کارآمدی هنجارهای حقوق بین‌الملل کیفری و حتی امکان پاسخگویی مرتکبان جرائم بین‌المللی تأثیر بگذارد. ازاین‌رو، هرگونه تحلیل جرم‌شناختی یا حقوقی از جنگ‌های معاصر که نقش پلتفرم‌های دیجیتال را نادیده بگیرد، تصویری ناقص از واقعیت ارائه خواهد داد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

مطالعات
فصلنامه علمی و تخصصی

سال سوم
شماره دوم
تابستان ۱۴۰۵

منابع و مآخذ

- خواجه نوری، نسترن و رویا آسیایی (۱۴۰۳). جرم، رسانه و جرم‌شناسی انتقادی، *آرشیو جرم‌شناسی*، ۲۷(۲)، ۲۰۲-۱۸۷. doi:10.48308/jlr.2024.234343.2651
- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۹۸). *جرم‌شناسی*، چاپ دوم. تهران: انتشارات سمت.
- نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین (۱۴۰۳). جرم‌شناسی در آغاز هزاره سوم، در: نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین و هاشم‌بیگی، حمید، *جرم‌شناسی*، چاپ هفتم. تهران: انتشارات گنج دانش.
- Alsharairi, A., Al-Souob, H. A.-R., AlQadi, M. F., & Shatnawi, S. M. (2025). Social Media Communication and Framing of the Gaza Conflict: Impact on Public Opinion. *Journal of Intercultural Communication*, 25(3), 73-82. <https://doi.org/10.36923/jicc.v25i3.1153>
- Barak, G. (2013). *Media, Process, and the Social Construction of Crime: Studies in Newsmaking Criminology*. Routledge.
- Becker, H. S. (1973). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. Free Press.
- Berger, P., & Luckmann, T. (2016). The Social Construction of Reality. In *Social Theory Re-Wired* (pp. 110-122). Routledge.
- Cassese, A. (2011). *International Criminal Law: Cases and Commentary*. Oxford University Press.
- Chen, L., Chen, J., & Xia, C. (2022). Social Network Behavior and Public Opinion Manipulation. *Journal of Information Security and Applications*, 64. <https://doi.org/10.1016/j.jisa.2021.103060>
- Cohen, S. (2011). *Folk Devils and Moral Panics*. Routledge.
- Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., & Wilmshurst, E. (2014). *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge University Press.
- DeKeseredy, W. S., & Dragiewicz, M. (2018). Introduction: Critical Criminology—Past, Present, and Future. In *Routledge Handbook of Critical Criminology* (pp. 1-12). Routledge.
- Green, P., & Ward, T. (2004). *State Crime: Governments, Violence and Corruption*. Pluto Books.
- Herman, E. S., & Chomsky, N. (2002). *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. Pantheon Books.
- Jewkes, Y. (2015). *Media and Crime*. SAGE Publications.
- Khajeh Noori, N., & Asiaei, R. (2024). Crime, Media, and Critical Criminology. *Legal Research Quarterly*, 27(2), 187-202. <https://doi.org/10.48308/jlr.2024.234343.2651>. [In Persian]
- Kramer, R. C., & Michalowski, R. J. (2005). War, Aggression and State Crime: A Criminological Analysis of the Invasion and Occupation of Iraq. *British Journal of Criminology*, 45(4), 446-469.
- Marigliano, R., Ng, L. H. X., & Carley, K. M. (2024). Analyzing Digital Propaganda and Conflict Rhetoric: A Study on Russia's Bot-Driven Campaigns and Counter-Narratives During the Ukraine Crisis. *Social Network Analysis and Mining*, 14(1), 170. <https://doi.org/10.1007/s13278-024-01322-w>

- Massa, A., & Anzera, G. (2023). The Platformization of Military Communication: The Digital Strategy of the Israel Defense Forces on Twitter. *Media, War & Conflict*, 16(3), 364-382.
- Najafi Abrandabadi, A.-H. (2024). Criminology at the Beginning of the Third Millennium. In A.-H. Najafi Abrandabadi & H. Hashembiki (Eds.), *Encyclopedia of Criminology* (7th ed.). Tehran: Ganj-e Danesh Publications. **[In Persian]**
- Rajiyan Asli, M. (2019). *An Introduction to Criminology* (2nd ed.). Tehran: SAMT Publications. **[In Persian]**
- Rothe, D., & Kauzlarich, D. (2016). *Crimes of the Powerful: An Introduction*. Routledge.
- Svetoka, S. (2016). Social Media as a Tool of Hybrid Warfare. NATO Strategic Communications Centre of Excellence.
- Taylor, I., Walton, P., & Young, J. (1973). *The New Criminology: For a Social Theory of Deviance*. Routledge.
- Taylor, I., Walton, P., & Young, J. (Eds.). (2013). *Critical Criminology* (Routledge Revivals). Routledge.
- Ward, T., & Green, P. (2000). Legitimacy, Civil Society, and State Crime. *Social Justice*, 27(4), 76-93.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.